

Жмудінський В. П.,
адвокат, аспірант кафедри фінансового права та фіскального адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКУ, ВИЗНАНОГО НЕПЛАТОСПРОМОЖНИМ

FUNCTIONAL RECOVERY OF THE BANK, RECOGNIZED AS INSOLVENT

У статті висвітлено актуальні питання, пов'язані з відновленням функціонування банку на підставі судового рішення, яким скасовано постанову Національного банку України про виведення неплатоспроможного банку з ринку.

Ключові слова: відновлення функціонування банку, неплатоспроможний банк, судові рішення.

В статье освещены актуальные вопросы, связанные с восстановлением функционирования банка на основании судебного решения, которым отменено постановление Национального банка Украины о выводе неплатежеспособного банка с рынка.

Ключевые слова: восстановление функционирования банка, неплатежеспособный банк, судебные решения.

The article covers topical issues connected with the restoration of the bank's functioning on the basis of a court decision, which canceled the decision of the National Bank of Ukraine on the withdrawal of an insolvent bank from the market.

Key words: functional recovery of the bank, insolvent bank, court decisions.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток банківської системи нашої держави залежить, перш за все, від належного виконання Національним банком України (далі – НБУ) своїх функцій, націлених на забезпечення фінансової стабільності банківського сектору.

Протягом останніх років банківська система зазнала значних потрясінь, викликаних масовим виведенням НБУ банків із ринку.

Проте не всі банки, які були визнані НБУ неплатоспроможними, в підсумку були позбавлені банківської ліцензії і переведені до процедури ліквідації, діяльність окремих із них підлягає відновленню у зв'язку зі скасуванням у судовому порядку рішень НБУ та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд), прийнятих із метою виведення неплатоспроможного банку з ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань введення тимчасової адміністрації в банк, аналізу підстав визнання банку неплатоспроможним висвітлено в наукових працях таких дослідників, як Т. Васильєва, В. Гаркавенко, В. Міщенко, О. Терещенко, М. Савлука, Ю. Шаповала та інших, але питання наявності правового механізму відновлення функціонування банку після скасування в судовому порядку рішення про визнання його неплатоспроможним в науковій літературі ще не розглядалося, що й визначає необхідність його вирішення.

Метою статті є проведення комплексного дослідження механізму відновлення функціонування банку на підставі судового рішення, яким скасовано рішення НБУ і Фонду про виведення банку з ринку.

Виклад основного матеріалу. Нестабільна фінансова ситуація, яка спостерігалась у нашій державі останніми роками, призвела до того, що в окремих банках відбулося зменшення розміру нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, встановлених нормативно-правовими акта-

ми НБУ, внаслідок чого такі банки були зараховані НБУ до категорії проблемних.

Відповідно до ст. 75 Закону України «Про банки та банківську діяльність» визначено, що проблемний банк у строк до 180 днів зобов'язаний узгодити свою діяльність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України [1].

Національний банк України протягом 180 днів із дня зарахування банку до категорії проблемних має право прийняти рішення про визнання діяльності банку такою, що відповідає законодавству, або про зарахування банку до категорії неплатоспроможних [2].

Під час аналізу положень ст.ст. 75, 76 Закону України «Про банки та банківську діяльність» у літературі обґрунтовано зазначається, що «чинне законодавство, з одного боку, містить гарантії надання банку змоги узгодити його діяльність із вимогами законодавства у межах зазначеного строку, а з іншого – передбачаючи повноваження НБУ ухвалювати рішення про неплатоспроможність банку у будь-який строк до 180 днів, їх нівелюють, тим самим надаючи потенційну можливість дочасного визнання банку неплатоспроможним, що створює додаткові ризики порушення інтересів вкладників і кредиторів банку» [3, с. 113].

Здебільшого після зарахування банків до категорії проблемних НБУ, не чекаючи 180 днів, дочасно виносив постанови про визнання банків неплатоспроможними з подальшим винесенням Фондом рішення про запровадження тимчасової адміністрації в таких банках.

Не погоджуючись із вказаними рішеннями НБУ та Фонду, окремі власники істотної участі у банку зверталися до суду з позовами про визнання їх протиправними та скасування.

Розглядаючи цю категорію справ, суди часто виносили рішення про задоволення позовів акціонерів

банку і визнавали прийняті владні рішення неправомірними.

Ухвалення неправомірного рішення НБУ про зарахування банку до категорії неплатоспроможних утворює не лише економічні наслідки для інвесторів, але й значною мірою унеможлиблює оперативне відновлення порушеного права, що підвищує вимоги до обґрунтованості та передбачуваності владних рішень [4, с. 75].

Унеможливлення оперативного відновлення порушеного права полягає в тому, що скасування в судовому порядку постанови НБУ про зарахування банку до категорії неплатоспроможних та скасування рішення Фонду про запровадження тимчасової адміністрації в банку не призводить до автоматичного відновлення функціонування банківської установи.

Адже для того щоб банк відновив свій повноцінний статус після перебування під дією тимчасової адміністрації, НБУ і Фонд мають здійснити ще низку заходів, забезпечення виконання яких відбувається здебільшого в судовому порядку.

Так, задля відновлення діяльності банку після скасування в судовому порядку основних рішень про виведення банку з ринку акціонери банку мають знову ж таки звертатися до суду з позовними вимогами:

- про зобов'язання виконавчої дирекції Фонду припинити тимчасову адміністрацію шляхом винесення відповідного рішення;

- про зобов'язання Фонду надати НБУ інформацію про припинення тимчасової адміністрації в банку, яка необхідна НБУ, щоб поновити банківський нагляд за банком та вжити заходів щодо необхідності дотримання банком нормативів капіталу та ліквідності;

- про зобов'язання Фонду повернути акціонеру печатки і штампи бухгалтерської та іншої документації банку.

Важливою обставиною у цих правовідносинах є те, що після припинення Фондом тимчасової адміністрації НБУ зобов'язаний відновити контроль за діяльністю банку у вигляді банківського нагляду.

Поновлюється банківський нагляд тільки в день отримання від Фонду гарантування вкладів фізичних осіб рішення про успішне закінчення тимчасової адміністрації [5, с. 236].

На підставі зазначеного рішення Фонду НБУ виносить постанову про поновлення банківського нагляду за такою фінансовою установою.

Поновлення банківського нагляду означає, що банк вправі повноцінно здійснювати свою статутну операційну діяльність, при цьому з дня поновлення такого нагляду на банк поширюються і встановлені економічні нормативи.

Так, згідно з Постановою НБУ від 28.08.2001 р. № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» визначено, що Національний банк України встановлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками: нормативи капіталу; нормати-

ви ліквідності; нормативи кредитного ризику; нормативи інвестування [6].

Одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків, є регулятивний капітал.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку, що отримав банківську ліцензію, має становити: 200 млн грн – з 11 липня 2017 р.; 300 млн грн – з 11 липня 2020 р.; 400 млн грн – з 11 липня 2022 р.; 500 млн грн – з 11 липня 2024 р. [6].

Економічні нормативи, які затверджуються НБУ для забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, встановлюються у відсотковому співвідношенні до статутного чи регулятивного капіталу банку і мають різне нормативне значення для кожного з вищезазначених нормативів.

Відповідно до Розділу IX Постанови НБУ від 28.08.2001 р. № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» передбачено, що контроль за дотриманням банками встановлених економічних нормативів здійснюється структурним підрозділом Національного банку, що здійснює нагляд за діяльністю банку на постійній основі.

Якщо за результатами безвиїзного нагляду або інспекційної перевірки встановлено факти невиконання банками економічних нормативів, то до банків мають застосовуватися заходи впливу згідно зі ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та відповідними нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування заходів впливу [6].

Ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено, що у разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України відповідно до цього Закону, банківського, валютного законодавства, законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення, нормативно-правових актів Національного банку України, його вимог, встановлених відповідно до ст. 66 цього Закону, або здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, застосування іноземними державами або міждержавними об'єднаннями або міжнародними організаціями санкцій до банків чи власників істотної участі у банках, що становлять загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку та/або стабільності банківської системи, Національний банк України адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози має право застосувати заходи впливу (в т.ч. відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку) [1].

Отже, вбачається, що банк, який відновив своє функціонування на підставі судового рішення,

з дня поновлення банківського нагляду зобов'язаний дотримуватися встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу банку та виконувати затверджені НБУ економічні нормативи.

З цього приводу виникає запитання, чи може банк, який тривалий час перебував під дією тимчасової адміністрації, у момент відновлення своєї діяльності та поновлення банківського нагляду дотримуватися встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу банку та економічних нормативів?

Відповідаючи на це запитання, автор вважає, що з дня винесення НБУ постанови про поновлення банківського нагляду банк зобов'язаний дотримуватися встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу банку та економічних нормативів, однак щоб узгодити діяльність із нормативно-правовими актами НБУ, такому банку потрібен певний час, адже за період перебування банку в процесі здійснення тимчасової адміністрації суттєво впали фінансові показники з тієї причини, що банком не здійснюється залучення вкладів від фізичних та юридичних осіб, не отримуються кредити від інших кредиторів, не здійснюється збільшення статутного капіталу акціонерами банку, не отримується рефінансування від НБУ, тобто нормативні значення економічних нормативів за цей період однозначно будуть менші від встановлених, адже саме через неможливість залучення фінансових ресурсів і відбувається невиконання банком таких економічних нормативів.

Негативним явищем у такій ситуації для банку є те, що НБУ після винесення постанови про поновлення банківського нагляду та проведення інспекційної перевірки чи безвізного нагляду може встановити факт невиконання банком економічних нормативів, що є результатом застосування заходів впливу, зокрема і відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

У разі застосування регулятором таких заходів впливу його дії будуть правомірними, адже формально розпочати процедуру ліквідації банку у зв'язку з невиконання банком економічних нормативів будуть всі підстави.

При цьому, з огляду на те, що у такого банку не було достатньо часу та фінансової змоги забезпечити виконання економічних нормативів, власники банку змушені будуть звертатися до суду з позовом про визнання протиправною постанови НБУ про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку саме з таких підстав та її скасування.

Ще одним негативним моментом для банку, в якому НБУ поновить банківський нагляд після припинення тимчасової адміністрації, є те, що з дня поновлення нагляду строк виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами банку вважатиметься таким, що настав, відповідно, фізичні та юридичні особи, в яких є депозити в такому банку, а також інші кредитори та НБУ у випадку надання рефінансування, пред'являть до банку вимоги про повернення належних їм коштів.

Отже, у попередньому висновку із проведеного дослідження варто зазначити, що поновлення регуля-

тором банківського нагляду за банком, тобто відновлення його функціонування після скасування в судовому порядку рішень НБУ та Фонду про виведення банку з ринку, потребує від власників банку вжиття невідкладних заходів щодо капіталізації банку, яка, перш за все, має бути спрямована на фінансування таких напрямів: 1) дотримання мінімального розміру регулятивного капіталу банку, встановленого чинним законодавством; 2) забезпечення виконання банком економічних нормативів, затверджених НБУ; 3) здійснення виплат депозитних коштів вкладникам; 4) повернення кредитних коштів, отриманих від інших кредиторів; 5) повернення кредитів рефінансування, отриманих від НБУ; 6) повернення коштів Фонду, отриманих під час тимчасової адміністрації.

На перший погляд видається, що після відновлення НБУ діяльності банку його власники швидко проведуть його капіталізацію і виплатять вкладникам та іншим кредиторам кошти, після чого банк повноцінно продовжить свою операційну діяльність, однак для того, щоб одночасно провести такі виплати, власникам банку необхідні мільярдні фінансові ресурси, які в сучасних умовах практично неможливо залучити, що знову ж таки призведе до неплатоспроможності банку.

Виходом із цієї ситуації мають бути дії регулятора, націлені на вжиття необхідних заходів, за допомогою яких банк зможе повноцінно відновити та продовжити операційну діяльність, адже саме через неправомірне віднесення банку до категорії неплатоспроможних, що підтверджується судовим рішенням, на цьому етапі банк не може в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами банку, строк виконання яких настав, тобто винуватцем ситуації, що склалася, є виключно НБУ, який у подальшому і має відшкодувати банку збитки, завдані своїми неправомірними діями.

Нині позиція НБУ така: оскільки чинним законодавством не передбачено правового механізму відновлення функціонування банку, який був зарахований до категорії неплатоспроможних, відповідно, вживати якихось заходів регулятор не може, тому для врегулювання такої ситуації необхідні зміни банківського законодавства.

18.04.2017 р. народними депутатами України внесено до Верховної Ради України та зареєстровано за № 6273-2 Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення довіри до банківської системи України та гарантій захисту права власності, адаптації до міжнародних стандартів та актів законодавства ЄС.

За цим проектом закону запропоновано внести зміни до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині, що стосується відновлення діяльності банку за судовим рішенням.

Зокрема, вказаними змінами пропонується прийняття таких основних нововведень: «У разі скасування в судовому порядку постанови (рішення) Національного банку України про зарахування

банку до категорії неплатоспроможних та введення тимчасової адміністрації та/або відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку Національний банк України зобов'язаний здійснити заходи, спрямовані на відновлення функціонування такого банку, за результатами яких буде здійснено відновлення діяльності банку.

Національний банк України упродовж п'яти днів із моменту пред'явлення до виконання судового рішення, яким постанову Національного банку України про зарахування банку до категорії неплатоспроможних та введення тимчасової адміністрації та/або відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку скасовано, відновлює та повертає банку банківську ліцензію і генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій, поновлює банківський нагляд та призначає куратора на строк виконання плану відновлення функціонування банку.

Повернення Банку печаток і штампів, матеріальних та інших цінностей, а також передача бухгалтерської та іншої документації банку здійснюється відповідно до положень цього закону, Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та норм чинного законодавства.

Банк та Національний банк України упродовж 60 календарних днів із моменту відновлення та повернення банківської ліцензії зобов'язані розробити, погодити та затвердити план відновлення функціонування банку.

План відновлення функціонування банку має передбачати переведення банку у відповідний режим на строк не менш, ніж 12 місяців.

План відновлення функціонування банку має містити систему заходів, спрямованих на збільшення обсягу капіталу до необхідного рівня з метою відновлення ліквідності та узгодження фінансових показників діяльності банку із вимогами Національного банку України, а також умови повернення коштів, виплачених Фондом кредиторам відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Встановлюється мораторій на задоволення вимог кредиторів банку, як фізичних, так і юридичних осіб, як закладами та, відповідно, нарахованими процентами, так і за залишками на поточних рахунках, строком не більше 6 місяців із моменту затвердження плану відновлення функціонування банку, з подальшою реструктуризацією боргових зобов'язань банку ще на 6 місяців.

На період дії плану відновлення функціонування банку на банк не поширюються вимоги, встановлені Національним банком України щодо обов'язкових економічних нормативів, нормативів капіталу та ліквідності, лімітів валютних позицій, нормативів обов'язкового резервування коштів на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, формування резервів на покриття збитків від активів.

На період дії плану відновлення функціонування банку жодні інспекційні перевірки банку Національним банком України не проводяться, не застосовуються заходи впливу» [7].

Отже, запропонованими змінами дійсно передбачається врегулювання на законодавчому рівні механізму відновлення діяльності банку за судовим рішенням і з чітким визначенням повноважень НБУ як суб'єкта, що здійснює функції банківського регулювання і нагляду.

Однак зазначений проект Закону 20.03.2018 р. був відкликаний ініціаторами і знятий із розгляду Верховної Ради України, відповідно, задля здійснення заходів, спрямованих на відновлення функціонування банку, за результатами яких має бути здійснено відновлення діяльності банку, необхідно керуватися чинним банківським законодавством.

З огляду на вказане вище, виникає запитання, чи дійсно без внесення змін до банківського законодавства у НБУ відсутній механізм вжиття заходів, спрямованих на повернення на ринок банку, рішення щодо неплатоспроможності якого скасовано в судовому порядку.

Аналізуючи чинне банківське законодавство, варто зазначити, що ст. 7¹ Закону України «Про Національний банк України» визначено, що Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, має право визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, у тому числі особливості підтримання ліквідності банків, застосування економічних нормативів, формування та використання резервів із метою відшкодування можливих втрат за активними операціями банків, запроваджувати обмеження на їх діяльність, у тому числі обмежувати або забороняти видачу коштів із поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій із вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей [8].

Тобто вказаною нормою Закону прямо передбачено, що НБУ має право визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками, в яких виникли проблеми стосовно їх фінансової стійкості на ринку, зокрема вживати заходи щодо підтримання ліквідності банків, щодо застосування економічних нормативів, обмежувати або забороняти видачу коштів із поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб та інші.

Тимчасові особливості банківського регулювання та нагляду можуть бути застосовані до будь-якого фінансово нестійкого банку на індивідуальній основі на підставі рішення Правління НБУ, яке виноситься відповідно до ст. 15 Закону України «Про Національний банк України».

Висновок. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто зазначити, що хоча чинне банківське законодавство не містить детального механізму щодо відновлення функціонування банку на підставі судового рішення, яким скасовано поста-

нову НБУ про визнання банку неплатоспроможним, повноваження регулятора на повернення такого банку на ринок чітко визначені Законом України «Про Національний банк України», зокрема НБУ не обмежений у повноваженнях щодо прийняття будь-яких рішень у формі постанов, які стосуються банківського регулювання та нагляду.

Так, відповідно до законодавчо визначених повноважень НБУ може вжити заходи, спрямовані на повернення банку, рішення щодо неплатоспроможності якого скасовано в судовому порядку, на ринок:

– після припинення Фондом тимчасової адміністрації відновити банківський нагляд у банку;

– не застосовувати до банку протягом певного часу заходи впливу за порушення економічних нормативів;

– зобов'язати банк розробити План заходів щодо забезпечення відповідності своєї діяльності вимогам нормативно-правових актів НБУ;

– обмежити або заборонити видачу коштів із поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб на певний строк;

– обмежити, реструктуризувати або заборонити видачу кредитних коштів іншим кредиторам та Фонду на певний строк;

– реструктуризувати заборгованість рефінансування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#n399>.
3. Гаркавенко В.І., Шаповал Ю.О. Очищення банківського сектора в Україні: ціна для суспільства держави. *Українським соціум*. 2017. № 1(60). С. 108–123.
4. Возняковська К.А. Щодо підстав визнання банку неплатоспроможним. *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 75.
5. Горалько О.В., Силкін О.С. Тимчасова адміністрація як інструмент зміцнення банківської системи України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.5. С. 236.
6. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення довіри до банківської системи України та гарантій захисту права власності, адаптації до міжнародних стандартів та актів законодавства ЄС від 18.04.2017 р. № 6273-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61647.
8. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.